

قراردادها و بیع در حقوق بین الملل^۱

محمود محمدزاده^۲

مقدمه:

با تشکیل جوامع انسانی، روابط بین آحاد جامعه همواره بر مقررات، قوانین و قواعد و اصولی استوار بوده که جامعه ضمن نیاز، به دیده احترام به آن‌ها نگریده و احترام به قراردادها و پیمان‌ها و عهدنامه‌ها از رسوم و اعتقادات دیرپای بشری بود و هست و ناقضان آن‌ها مطرود جامعه بوده‌اند. عدم اتکای جوامع و روابط آن‌ها به قواعد و مقررات موجب سلب امنیت و آسایش مردم و رواج هرج و مرج و ناامنی اجتماع خواهد بود.

با توجه به گسترش روابط مردم جهان در تمامی زمینه‌های اجتماعی اکنون در ارتباط ملل مختلف جهان با همدیگر نه تنها قوانین داخلی کشورشان برای آن‌ها مهم است بلکه قوانین بین‌المللی نیز هم‌پای آن به لحاظ نقشی که در زندگی مردم دنیا دارد مهم و بارز می‌نماید.

با گسترش روابط بین‌المللی و پیچیده‌تر شدن روابط و مسائل اشخاص و ملت‌ها، مسائل حقوقی نیز در اشکال جدید ظهور پیدا کرده و ضرورت گسترش و توسعه و تدوین

1. Treaty and contract in international law.

۲. سردفتر دفتر اسناد رسمی شماره ۴۹۵ تهران و عضو هیئت تحریریه ماهنامه «کانون».

قوانین و مقررات و اصولی ایجاد شد که در نهایت منجر به شکل‌گیری حقوق بین‌الملل گردید. هرچند حقوق بین‌الملل در بادی امر به مسائل و روابط بین دولت‌ها می‌پرداخت ولی با گسترش روابط افراد و سازمان‌ها و شرکت‌های بین‌المللی تأسیس شده خارج از دولت‌ها و حکومت‌ها اکنون روابط اشخاص در جامعه بین‌المللی فراتر از روابط دولت‌ها بوده و حقوق بین‌الملل نیز به مسائل و روابط بین دولت‌ها و ملت‌ها و اشخاص و سازمان‌ها در عرصه فراملی و بین‌دولی می‌پردازد.

حقوق بین‌الملل اکنون برخلاف گذشته که در پی رفع اختلاف یا تأمین منافع دولت‌ها بود به دنبال حق، عدالت و حمایت از حقوق بشر و تک‌تک افراد انسانی است.

الف - اشخاص در حقوق بین‌الملل:

شخص در لغت به معنی کالبد مردم، جسم، هیكل و اندام‌های آدمی به تمامی آمده است. در اصطلاح حقوقی نیز کسی است که برای به‌دست آوردن حق و عمل به واجبات صلاحیت داشته باشد و موجودی است که از نظر قانونی می‌تواند موضوع حق قرار بگیرد.^۱ و نیز در اصطلاح حقوقی عبارت است از آدمی و غیرآدمی که موضوع حق و تکلیف باشد.^۲ و شخص حقوقی عبارت از گروهی از افراد انسان یا منفعتی از منافع عمومی که قوانین موضوع آن را در حکم شخص طبیعی و موضوع حق و تکالیف قرار داده باشد، مانند شرکت تجاری و انجمن‌ها و دولت و شهرداری.^۳ اشخاص حقوقی به‌موجب قوانین خاص تأسیس یا به وجود می‌آیند.

افراد انسانی عنصر اصلی تشکیل جوامع بشری بوده و هست که در ادوار و امکانه مختلف به صور گوناگون گردهم آمده و ساختمان حقوقی جامعه بشری را تشکیل و بنیان نهاده‌اند.

«ساختمان حقوقی جامعه بشر همیشه به‌صورت امروز مرکب از دولت‌ها و سازمان‌های

۱. دهخدا، علی‌اکبر، *لغت‌نامه*، ذیل واژه.

۲. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، *ترمیم‌ولوژی حقوق*، ش. ۱۴۹۹.

۳. همان.

بین‌المللی و افرادی که مستقیماً با حقوق بین‌الملل تماس دارند، نبوده است بلکه زمانی امپراتوری‌های عظیم و غیرثابت در سرزمین‌های وسیع و غیرمشخصی وجود داشت و زمانی دوره فتودالیتته یعنی ملوک‌الطوایفی بود. تا این‌که از قرن شانزدهم جامعه بین‌الملل اروپایی به صورت اجتماعی مرکب از دولت‌های مستقل درآمد. حقوق بین‌المللی، به معنی امروز که مقارن این زمان (یعنی قرن شانزدهم) به وجود آمد، ابتدا، تنها موضوعش را دولت‌ها و حقوق و تکالیف آن‌ها تشکیل می‌داد اما از اواخر قرن نوزدهم که سازمان‌های متعدد بین‌المللی نیز در جامعه بین‌الملل تأسیس و پا به عرصه وجود گذاشتند. فصول متعددی از حقوق بین‌الملل به آن‌ها اختصاص یافت. و چندی است که کوشش‌هایی به عمل می‌آید تا افراد انسانی نیز مستقیماً در حقوق بین‌الملل دارای حق و تکلیف شوند.^۱

با توجه به پیشرفت علوم و فنون و به‌ویژه وسایل ارتباط جمعی و نیز به‌کارگیری امکانات اینترنتی و رایانه‌ای در روابط علمی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و ارتباط آحاد انسانی، فراتر از روابطی شده که در دوره‌های پیشین فقط دولت‌ها و حکومت‌ها با هم داشتند.

اکنون، با توجه به حقایق و واقعیت‌های موجود در جهان می‌توان گفت که موضوع حقوق بین‌الملل اعم از دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و افراد بشر است.

و یا به دیگر سخن، مفهوم عضو جامعه بین‌المللی که در نظر دیوان دادگستری بین‌المللی هم کاملاً روشن متجلی است؛ «در یک نظام حقوقی، ضروری نیست که موضوعات یا اشخاص حقیقی یا حقوقی از نظر ماهیت یا از حیث وسعت شبیه یکدیگر باشند». بنابراین جامعه بین‌المللی مرکب از کشورها، سازمان‌های بین‌المللی و افراد (تحت شرایط خاص) می‌باشد.

برخلاف دهه‌های قبلی که حقوق بین‌الملل حقوق حاکم بر روابط دولت‌ها بوده، به تدریج حقوق و تکالیفی را هرچند محدود نیز شامل افراد انسانی نموده‌اند.

۱. ذوالعین، پرویز، مبانی حقوق بین‌الملل عمومی، ج. اول، ص. ۲۴، ۱۳۷۷.

در مورد موقعیت فرد در حقوق بین‌الملل، دانشمندان و علمای حقوق سه نظریه متفاوت ارائه نموده‌اند؛

نظریه اول - عده‌ای معتقدند که چون تنها موضوع یا شخص حقوق بین‌الملل، کشورها می‌باشند بنابراین مکان و جایگاهی برای افراد در حقوق بین‌الملل وجود ندارد. مهم‌ترین طرفداران این نظریه آنزیلوتی و تری‌پل می‌باشند.

نظریه دوم - مبنی بر این است که حقوق بین‌الملل تنها روابط و مناسبات میان کشورها را در بر نمی‌گیرد بلکه شامل مناسبات افراد نیز می‌گردد. حقوق‌دانان مهم طرفداران این نظریه فیور، کلسن، اسپيرو پولوس و بالاخره کاواره می‌باشند.

نظریه سوم - طرفداران مکتب حقوق طبیعی و مکتب جامعه‌شناسی حقوقی، مانند دوگی و ژرژسل را عقیده بر آن است که کشورها به هیچ‌وجه موضوع حقوق بین‌الملل نیستند و فقط افراد موضوع حقوق بین‌الملل می‌باشند. افراد دارای شخصیت بین‌الملل بوده و حقوق بین‌الملل، حقوقی است که منحصرأ روابط افراد را با یکدیگر تنظیم می‌کند.

امروزه بر نظریه اول و سوم انتقاداتی وارد است؛ زیرا نظریه اول موقعیت و منزلت فرد را در نظر نگرفته است و نظریه سوم نیز جنبه ایده‌آلیستی دارد که مطلقاً با واقعیات دنیای امروز منطبق نیست. بنابراین چنین به نظر می‌رسد که نظریه دوم که به موجب آن، افراد نیز تحت شرایط خاص، مانند کشورها و سازمان‌های بین‌المللی موضوع حقوق بین‌الملل می‌باشند، با منطق و مقررات بین‌المللی معاصر هماهنگ و سازگار است.^۱

از جمله مواردی که فرد به موجب حقوق بین‌الملل (قطع نظر از حقوق داخلی) مسئول شناخته شده، جرایم علیه صلح (اقدام به جنگ غیرقانونی) جرایم جنگی (نقض مقررات جنگ) و جرایم علیه بشریت (کشتار جمعی) (Genocide) می‌باشد.

از موارد دیگر مسئولیت فرد، دزدی دریایی^۲ و نیز هواپیماربایی^۳ است. دزد دریایی دشمن

۱. ضیایی بیگدلی، محمدرضا، *حقوق بین‌الملل عمومی*، ج. ۶، ص. ۱۷۳، ۱۳۷۱.

2. Privacy.

3. Hijacking.

تمام بشر تلقی شده و چون مشمول صلاحیت جهانی است^۱ هر دولتی می‌تواند دزد دریایی را دستگیر و مجازات نماید و دولت متبوع او نمی‌تواند به این امر اعتراض کند.^۲

از جهت دیگر، حقوق بین‌الملل در دهه‌های اخیر بر آن شده که از افراد بشر حمایت کند و برای او حق و تکلیف معین می‌کند مانند حق پناهندگی یا منع برده‌فروشی و تجارت فحشا و غیره که این حمایت‌ها صرف‌نظر از تابعیت، نژاد، ملیت، زبان و جنس افراد بشر صورت اجرایی می‌گیرد. نمونه بارز حمایت حقوق بین‌الملل از افراد بشری، تهیه اعلامیه حقوق بشر توسط سازمان ملل متحد است که افراد به قلمرو حقوق بین‌الملل وارد شده‌اند.

ب - دولت‌ها در حقوق بین‌الملل:

باید دانست برای تشکیل یک دولت معیارهایی از نظر بین‌المللی وجود دارد که باید محقق شود. در وهله اول، بودن مردم و جمعیت. دوم، این مردم باید سرزمین و پایگاه داشته باشند. سوم، این که این مردم و سرزمین باید حکومتی مؤثر^۳ و مستقل داشته باشند. شناسایی دولت‌ها از سوی دیگر دولت‌ها و یا سازمان‌های بین‌المللی مراحل بعدی است که پس از تشکیل دولت اتفاق می‌افتد.

هم‌چنانکه بیان شد، تا چند دهه اخیر فقط دولت‌ها در حقوق بین‌الملل مطرح بودند و اعضای جامعه حقوق بین‌الملل را تشکیل می‌دادند اکنون نیز با وجود مطرح شدن سازمان‌های مختلف و افراد انسانی در حقوق بین‌الملل، دولت‌ها مهم‌ترین و اساسی‌ترین موضوع حقوق بین‌الملل هستند.

ج - سازمان‌های بین‌المللی:

«سازمان‌های بین‌المللی به تجمعی از دولت‌ها اطلاق می‌شود که براساس یک «سند تأسیس»^۴ (معاهده) تشکیل می‌شود و اعضای آن اهداف مشترکی را در چارچوب نهادها و

1. Universal Jurisdiction.

۲. مقتدر، هوشنگ، حقوق بین‌الملل عمومی، ج. ۸، ص. ۵۰، ۱۳۸۳.

3. Effective government.

4. Constituent Treaty

کارگزاری‌های ویژه با فعالیت مستمر و مداوم دنبال می‌کنند.»^۱

ویژگی‌های سازمان‌های بین‌المللی به شرحی است که در تعریف آن بیان شد. و مشخص است که مبنای تشکیل یک سازمان بین‌المللی، یک سند تأسیس است که در واقع، اساس‌نامه یا منشور یا میثاق آن سازمان می‌باشد و محدوده اراده و تمایل و همکاری کشورهای عضو را تعیین می‌کند.

با تصویب سند تأسیس دو امر حادث می‌شود اول این که سازمانی در عرصه بین‌المللی اعلام موجودیت می‌نماید. دوم دارای شخصیت حقوقی و بین‌المللی می‌شود که از حقوق و تکالیف خاصی برخوردار می‌شود. و شخصیت حقوقی به سازمان بین‌المللی استقلال داده و آن را از دولت‌های تشکیل‌دهنده جدا و متمایز می‌سازد.

هریک از سازمان‌های بین‌المللی برای تحقق و دنبال کردن اهدافی تأسیس می‌شوند که این سازمان‌ها را به دو دسته بزرگ طبقه‌بندی کرده‌اند.

اول: سازمان‌های بین‌المللی با اهداف عام که مهم‌ترین سازمان با این هدف، سازمان ملل متحد است که مبنای تأسیس آن کشتارهای وحشیانه و ویران‌گرانه جنگ‌های اول و دوم جهانی بود که جامعه ملل ناتوان از جلوگیری بروز جنگ جهانی دوم بود که کشورهای بزرگ را بر آن داشت که سازمان جهانی جدیدی را تأسیس و پی‌ریزی نمایند که توان و قدرت کافی در جهت حفظ و حراست صلح جهانی و امنیت بین‌المللی را داشته باشد.

دوم: سازمان‌های بین‌المللی که برای تحقق اهداف خاصی تأسیس گردیده‌اند. به‌طور مثال، برای اهداف نظامی مانند (ناتو، ورشو، سنتو)، اهداف سیاسی مثل (جنبش عدم تعهد، سازمان کنفرانس اسلامی)، اهداف اقتصادی همچون (اوپک، آسه، آن، جامعه اقتصاد اروپا)، اهداف حمایت از کودکان (یونیسف) و برای اهداف فرهنگی (یونسکو) می‌باشند.

قراردادها در حقوق بین‌الملل:

قرارداد^۲ در لغت به معنی تعیین‌شده، قول، شرکا و پیمان آمده است.^۳ در حقوق، عقود

۱. موسی‌زاده، رضا، *سازمان‌های بین‌المللی*، ج. ۴، ۱۳۸۲، ص. ۲۴.

2. Contract.

۳. دهخدا، علی‌اکبر، *لغت‌نامه، ذیل واژه*.

بی‌نام را گفته‌اند مخصوصاً اگر گفته شود: عقود و قراردادها.^۱
قرارداد، در حقوق بین‌الملل عبارت است از مجموعه مقررات حقوقی به صورت نوشته است که تعاملات صلاحیت‌دار، به منظور تنظیم روابط اشخاص حقوق بین‌الملل و به نمایندگی از طرف آن‌ها، طی تشریفات به وجود می‌آورند.^۲

الف - نقش قراردادها در حقوق بین‌الملل:

قراردادهای منعقدہ بین اشخاص در حقوق خصوصی و بین دول و شرکت‌ها و مؤسسات و سازمان‌های بین‌المللی در حقوق بین‌الملل براساس توافق و رضایت طرفین امضاکننده به وجود می‌آید.

قراردادهای مذکور قاعداً تابع مقتضیات شکلی نیست ولی نباید مخالف قواعد امره پذیرفته‌شده در حقوق داخلی یا حقوق بین‌الملل باشد.

مهم‌ترین موضوع، اظهار اراده‌ای است که از سوی طرفین در روند تشکیل و انعقاد قرارداد یا اجرای مفاد تعهدات صورت می‌پذیرد. از آنجایی که مقررات و قواعد و شروط قرارداد به صراحت از جانب طرفین پذیرفته شده و لازم‌الاتباع است لذا قرارداد، معتبرترین منبع در حقوق بین‌الملل به شمار می‌رود.

ب - منابع قراردادها:

یک: همان طوری که در تعریف قرارداد گذشت، قرارداد حاوی شروط و مقررات اعم از تجاری، قضایی و سیاسی... حقوقی به صورت نوشته و طی تشریفات رسماً پذیرفته شده است و طرفین مقید به ایفای مفاد و مندرجات آن می‌باشند و در حقوق بین‌الملل از این جهت بین قرارداد و عرف بین‌الملل متفاوت است هرچند هر دو از منابع اصلی حقوق بین‌الملل می‌باشند ولی امتیاز قرارداد بر عرف، نوشته بودن آن است که به آن صراحت و روشنی و دقت می‌بخشد. در حالی که عرف، به علت آن که به نوشته در نیامده مبهم

۱. جعفری لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، ج. ۴، ش. ۱۰۷۷۱.

۲. ذوالعین، همان، ص. ۶۳۵.

می‌باشد.^۱

دو: مقام یا مقامات منعقدکننده قرارداد^۲ هرچند در حقوق بین‌الملل در خصوص صلاحیت اشخاص امضاکننده قراردادها تعریف روشنی نشده است مع الوصف صلاحیت اشخاص با توجه به نوع قراردادهای منعقد به قوانین و مقررات داخلی یا حقوق اساسی آن کشورها بستگی دارد.

در قراردادهای منعقد، طرفین ملزم به انجام تعهداتی در قبال هم می‌باشند که معمولاً اشخاص حقوقی اعم از دولت‌ها یا سازمان‌های بین‌المللی نمایندگانی را در حد تخصصی و صلاحیتشان جهت انعقاد قرارداد معرفی که به نام آن اشخاص قراردادها را امضا می‌کنند. سه: قراردادهای بین‌المللی بین اشخاص حقوقی بین‌الملل اعم از دولت‌ها یا سازمان‌ها و یا سایر مؤسساتی که در حقوق بین‌الملل از شخصیت حقوقی برخوردارند، منعقد می‌شود و بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی براساس این قراردادها به وجود آمده‌اند که بیشتر این قراردادها نیز تحت نظارت سازمان ملل متحد بین دول بسته می‌شود.

چهار: قراردادهای بین‌المللی حاصل بیان روشن و شفاف و صریح اراده توأم با رضایت^۳ دولت‌ها که به صورت نوشته و پس از طی تشریفات لازم امضا و مورد تأیید و تصدیق نمایندگان دولت‌های دخیل در قرارداد می‌باشد و طی این مراحل در قواعد قراردادی موجب تفاوت آن با قواعد عرفی که اراده و رضایت ضمنی دولت‌هاست، می‌شود.

ج: نحوه و ضوابط تنظیم قراردادهای بین‌المللی:

در تمامی قراردادهای منعقد فی‌مابین طرفین چه در قراردادهای خصوصی و نیز در قراردادهای بین‌المللی، رکن اولیه و اساسی آن مبتنی بر قصد و اعلام ایجاب و قبول متعاقبین می‌باشد.

۱. ذوالعین، همان، ص. ۶۳۶.

2. Treaty making power.

3. Consentement expres

در بیع بین‌المللی باید بین ایجاب^۱ و یک پیشنهاد ساده تفکیک قائل شد. یک پیشنهاد وقتی ایجاب محسوب می‌شود که پیشنهادکننده قصد التزام نسبت به محتوای آن را در فرض قبول طرف مقابل (مخاطب) داشته و به اصطلاح قصد انشای قرارداد را داشته باشد.^۲

در بند یک ماده ۱۴ کنوانسیون سازمان ملل متحد راجع به قراردادهای بیع بین‌المللی کالا مورخ ۱۹۸۰ که بسیاری از کشورهای جهان، از جمله کشور ما نیز آن را پذیرفته‌اند یکی از اسناد مهم حقوق بازرگانی بین‌المللی به شمار می‌آید، آمده است؛ «پیشنهاد انعقاد قرارداد به یک یا چند شخص معین، چنانچه به اندازه کافی مشخص و دال بر قصد التزام ایجاب‌کننده در صورت قبول طرف مقابل باشد، ایجاب محسوب است». در قوانین حقوقی کشورها تعاریف مختلفی از ایجاب شده است از جمله به نظر حقوق دانان فرانسوی؛ «ایجاب عبارت است از اعلام اراده که شخص بدان وسیله قصد خود بر انعقاد قرارداد و نیز عناصر اساسی آن را ابراز می‌کند، به طوری که قبول آن از طرف مخاطب موجب انعقاد قرارداد می‌گردد» با تصریح به این که در حقوق فرانسه، پیشنهادی ایجاب محسوب است که دقیق و کامل باشد. در حقوق انگلیس نیز آنچه از تعریف ایجاب ارائه شده تقریباً شبیه تعریف کنوانسیون است. بدین مضمون که؛ «ایجاب عبارت است از اظهار اراده انعقاد قرارداد، به وسیله لفظ یا عملی، به طوری که حاکی از این باشد که بر فرض قبول طرف مقابل، ایجاب‌کننده ملتزم به آن خواهد بود.^۳

در حقوق مدنی کشورمان صریحاً ایجاب تعریف نشده است. در مبسوط شماره ۲۸۵۵ - ایجاب چنین تعریف شده؛ «رضای عاقد است که حالت فعلی (= تأثیری) دارد در برابر رضای طرف که جنبه انفعالی دارد، آن را قبول می‌گویند». ولی دکتر کاتوزیان ایجاب را چنین تعریف نموده است؛ «ایجاب اعلام اراده کسی است که

1. Offer.

۲. صفایی، سیدحسین و دیگران، حقوق بیع بین‌الملل، ص. ۵۶، ۱۳۸۷.

۳. همان، ص. ۵۸.

طرف قرارداد را بر مبنای معینی به انجام معامله دعوت می‌کند، به گونه‌ای که اگر پیشنهاد مورد قبول طرف قرار گیرد، او به مفاد آن پای‌بند شود»^۱.

اما در قراردادهای بین‌المللی که عمدتاً معاملات پیچیده‌ای را در بر می‌گیرد و حاصل مذاکرات طولانی بین طرفین یا نمایندگان آنها است، بعضاً توالی مشخص ایجاب و قبول وجود ندارد. هرچند پروسه و تشریفات قراردادهای مانند معاهدات و عهدنامه نمی‌باشد و لزومی نیز در رعایت تشریفات به مانند آنها نیست، نظر به آثار عمیقی که این نوع قراردادهای بر شئون سیاسی و اقتصادی و فرهنگی کشور به جای می‌گذارد، مراعات قوانین و مقررات جاری کشوری، بالاخص قانون اساسی، قانون محاسبات، قوانین مالیاتی، قانون و مقررات گمرکی، مقررات بانکی و ارزی، قانون و مقررات صادرات و واردات، مقررات بهداشتی و دیگر قوانین آمده در تنظیم عقود قراردادهای بین‌المللی امری اجتناب‌ناپذیر است.^۲

در متن قراردادهای بین‌المللی همچون سایر قراردادهای منعقد فی‌مابین اشخاص نکات اصلی و اساسی و به‌ویژه هدف از انعقاد آن باید به‌طور وضوح و شفاف بیان شود. در اینجا، می‌توان به موارد و نکات اصلی و اساسی که در قراردادهای بین‌المللی باید لحاظ شود، اشاره نمود؛

۱ - **مشخصات طرفین قرارداد:** در قراردادهای دوجانبه یا چندجانبه که شامل نام و نشان طرفین اصلی و مشخصات کامل نمایندگان مجاز بالحفاظ اعتبار مدت نمایندگی بر طبق مدارک قانونی معتبر.

۲ - **موضوع قرارداد:** که هدف و منظور اصلی طرفین می‌باشد؛ براساس نوع آن مشخصات و جزئیات و موارد اختصاصی آن باید به‌طور وضوح و شفاف مکتوب شده به نحوی که ابهامی برای متعاقدين باقی نماند.

۱. کاتوزیان، ناصر، *اعمال حقوقی*، ج. ۲، شرکت سهامی انتشار، تهران، ص. ۶۱، ۱۳۷۱.

۲. محمدی، داوود، *حقوق بازرگانی بین‌المللی کاربردی*، ج. اول، ص. ۲۴، ۱۳۷۹.

۳- مدت و زمان قرارداد: چنانچه برای ایفای تعهدات طرفین نیازی به زمان باشد مثلاً برای تحویل مبیع یا پرداخت ثمن یا در قرارداد انجام کار یا ایفای تعهدات، زمان آغاز و پایان آن یا سایر جداول زمان‌بندی شده یا احتمال تغییر و تمدید زمان معین شده و شرایط تغییر زمان و سایر موارد توافق باید لحاظ شود.

۴- مبلغ قرارداد و یا ثمن مورد توافق: در قراردادهای بین‌المللی معمولاً وجه قرارداد به پول‌های معتبر (ارز) جاری که مورد توافق عملی جامعه بین‌المللی است مورد استفاده قرار می‌گیرد و نوع آن باید دقیقاً در قرارداد لحاظ شود و نیز احتمال تغییر نوع آن فی‌مابین طرفین به نوع دیگر هم باید توافق و در قرارداد ذکر شود.

۵- نحوه پرداخت: در قراردادهای مذکور پرداخت‌ها به صورت اعتبار اسنادی و با پشتوانه بانک‌های معتبر و مورد توافق طرفین و یا به صورت حواله‌های ارزی و بروات ارزی و یا به ندرت به صورت تهاتری که طرفین توافق بر آن دارند، صورت می‌پذیرد.

۶- بازرسی و نظارت بر مبیع (کالای موضوع قرارداد) یا کنترل و بازرسی:^۱ برخی از کالاها به علت جنس آن نیاز به آزمایش (بهداشتی، خوراکی...) یا بسته‌بندی لازم و... یا بازرسی کالا قبل از حمل آن به مقصد خریدار مبنی بر اطمینان از کیفیت و کمیت (وزن، شمارش، اندازه) کالا که با شرایط قرارداد مطابقت دارد، معمولاً هزینه‌های آن به عهده فروشنده می‌باشد ولی چنانچه مشتری بخواهد با اطمینان بیشتری کالا را تحویل بگیرد، با هزینه خود می‌تواند اقدام به بازرسی نماید.

۷- نحوه حمل کالا به مقصد:

قبل از حمل کالای مورد بیع از مبدأ به مقصد مراحل ذیل باید انجام شده سپس با رعایت اقدام به حمل نماید؛

الف - هر کالایی بسته به نوع و کیفیت و وزن و مقدار و شرایط آن نیاز به بسته‌بندی خاص جهت حفظ و امنیت آن کالا یا رعایت حفظ محیط‌زیست و... باید بسته‌بندی شود و

1. Checking and inspection.

صورت بسته‌بندی در سه نسخه تهیه شود.

ب - گواهی کمیت و کیفیت کالا که بایستی به تأیید مؤسسه بازرسی‌کننده منتخب رسیده در سه نسخه تهیه و به همراه کالا برای خریدار ارسال شود.

ج - گواهی مبدأ با ذکر نام کشور سازنده کالا و با نام کارخانه یا شرکت مربوطه در سه نسخه.

د - صدور بارنامه بلامانع بدون قید و شرط جهت حمل کالا.

چنانچه کالایی به مقصد ایران حمل شود بایستی برخی از شرایط و مقررات خاص نیز لحاظ شود:

۱ - سیاهه امضا شده در سه نسخه که دو نسخه آن به گواهی اتاق بازرگانی محل رسیده همچنین گواهی باید به تأیید سفارت جمهوری اسلامی ایران در آن کشور نیز برسد.
۲ - چنانچه علاوه بر اسناد فوق‌الذکر اسناد دیگری از قبیل گواهی بهداشت قرنطینه کشاورزی، گواهی آزمایش کارخانه، سیاهه حمل و غیره مورد احتیاج طرف ایرانی قرارداد باشد جزو اسناد حمل منظور گردد و چنانچه گواهی بعضی از اسناد توسط کنسولگری و یا سفارت جمهوری اسلامی ایران در کشور طرف خارجی قرارداد مورد نیاز طرف ایرانی قرارداد باشد، بایستی در متن طرف قرارداد و فرم گشایش اعتبار و اسنادی آورده شود.^۱

دوم: وسیله حمل کالا:

الف - هرچند بیشترین کالاها در جهان به لحاظ صرفه اقتصادی از طریق کشتی و راه‌های آبی حمل می‌شوند ولی کالاها از وسایل و طرق مختلف نیز حمل می‌گردند از جمله حمل و نقل هوایی، زمینی و ریلی و یا به صورت ترکیبی از حمل و نقل‌ها که کالاها از مبدأ به مقصد می‌رسند و وسیله یا وسایل و نحوه حمل و نقل کالا باید در توافق‌نامه یا قرارداد بیع، معلوم و مشخص باشد.

ب - حمل کالای مورد بیع در یک بار و بسته انجام خواهد شد یا در دفعات متعدد که

۱. محمدی، همان، ص ۶۶.

این امر در قراردادهای باید بین طرفین مورد توافق و شفاف باشد و چنانچه تغییر یا عدم تغییر
 طریقه حمل مجاز یا غیرمجاز باشد باید در قرارداد قید شود.

وظایف فروشنده و خریدار در قراردادهای فروش بین‌المللی کالا (بیع بین‌الملل)

مواردی که بیان شد، اصول اولیه‌ای است که در قراردادهای بیع بین‌الملل مدنظر
 قرار می‌گیرد. از آنجایی که فروشنده و خریدار در کشورهای مختلفی اقامت داشته و کالا
 باید از کشوری به کشور دیگر انتقال یابد و طرفین باید مقررات و قوانین داخلی و
 بین‌المللی را رعایت نمایند و از طرفی کالا مدت مدیدی معمولاً در حال حمل خواهد بود و
 در این زمان خطراتی متوجه کالا می‌باشد و از سویی اخذ مجوزهای لازم جهت خروج و
 ورود کالا از گمرکات کشورها و رعایت قوانین حمل کالا با وسایل حمل و نقل و همچنین
 بیمه‌نمودن کالا از مبدأ تا مقصد و تحویل آن در مقصد از موارد مهمی است که در
 قراردادها ذکر می‌گردد و برخی از وظایف فروشنده، بعضی از تعهدات خریدار می‌باشند در
 این جا به‌طور اختصار تعهدات طرفین را بیان می‌کنیم.

تعهدات فروشنده:

- ۱ - تهیه نمودن کالای موردبیع مطابق با قرارداد منعقد.
- ۲ - اخذ مجوزها و اجازه‌نامه لازم و انجام تشریفات قانونی از مراجع ذی‌صلاح جهت
 صدور کالا از گمرک کشور خود یا کمک به خریدار جهت اخذ مجوز صدور و اجازه‌نامه‌های
 رسمی لازم.
- ۳ - انعقاد قرارداد حمل و بیمه‌نمودن کالا چنانچه در قرارداد به عهده وی باشد و یا
 کمک به خریدار در این زمینه.
- ۴ - تحویل دادن کالا در محل و در مدت مقرر در اختیار خریدار یا محل و نقطه‌ای که
 خریدار تعیین می‌نماید یا در قرارداد توافق شده است.
- ۵ - انتقال خطر. یعنی قبول همه‌گونه خطر تلف یا آسیب دیدن کالا تا زمان تحویل آن
 به خریدار.

- ۶- پرداخت تمامی هزینه‌های مربوط به کالا تا زمان تحویل به خریدار.
- ۷- دادن اطلاعات کافی به خریدار مبنی بر این که کالا ارسال شده و چه وقت به مقصد خواهد رسید.
- ۸- ارسال و تحویل مدارک و مستندات کالا، قرارداد حمل و بیمه و سایر مدارک مربوط به کالا به خریدار.
- ۹- پرداخت هزینه‌های بسته‌بندی و علامت‌گذاری و بررسی کالا از نظر وزن و تعداد و اندازه که کالا اقتضا نماید.
- ۱۰- انجام سایر تعهدات مندرج در قرارداد که جزو وظایف وی می‌باشد.

تعهدات خریدار:

- ۱- پرداخت ثمن کالا با هر شرایطی که در قرارداد منعقد است و پرداخت هزینه و عملیات بانکی جهت ارسال و حواله ثمن.
- ۲- دریافت مجوز و اجازه‌نامه‌های رسمی برای ورود کالا به کشور از بنادر و گمرکات مجاز.
- ۳- تنظیم قرارداد حمل و بیمه و پرداخت هزینه‌های متعلقه به‌نحوی که در قرارداد به عهده وی می‌باشد.
- ۴- تحویل گرفتن کالا و مدارک مربوطه مورد معامله در محل مورد توافق و اعلام آن به فروشنده و دادن رسید لازم از بابت کالا و مدارک و مستندات و مجوزهای دریافت شده.
- ۵- پذیرفتن خطرات حادث به کالا بعد از تحویل گرفتن کالا در هر محلی که در قرارداد ذکر شده است.
- ۶- پرداخت هزینه‌های حقوق و عوارض گمرکی و مالیات‌های متعلقه و یا هزینه‌های ناشی از قصورش در تحویل گرفتن کالا پس از این که کالا به محل مورد نظر رسیده باشد.
- ۷- پرداخت هزینه‌های بازرسی کالا طبق ضوابط و مقررات کشور مبدأ و مقصد.
- ۸- انجام سایر تعهدات و وظایفی که در قرارداد به عهده وی می‌باشد. علاوه بر

مواردی که بیان شد، در یک قرارداد فروش بین‌المللی کالا، خریدار و فروشنده مایلند که مفاد قرارداد منعقد به نحو احسن اجرا شود. از آنجایی که ارسال کالا از یک کشور به کشور دیگر به عنوان بخشی از معامله تجاری ممکن است با خطرهایی همراه باشد و خسارت دیده یا تلف شود. بنابراین در اختیار داشتن مجموعه‌ای استاندارد در مورد تعهدات فروشنده و خریدار، می‌تواند به آن‌ها در تنظیم قراردادهای بیع بین‌الملل و تعیین مسئولیت‌های هر یک از طرفین کمک شایانی بنماید و بدین ترتیب، مانع از بروز اختلافات بعدی شود. لذا؛ اینکوترمز (اصطلاحات بازرگانی بین‌المللی) که اتاق بازرگانی بین‌المللی برای نخستین بار آن را در سال ۱۹۳۶ تهیه کرده است و در سال‌های مختلف تجدیدنظرهایی شده که آخرین آن اینکوترمز ۲۰۰۰ می‌باشد، منتشر گردیده که شامل سیزده اصطلاح است و در چهار گروه D, C, F, E طبقه‌بندی شده‌اند و به ترتیب یک، سه، چهار، پنج اصطلاح را دربرمی‌گیرند. در این مقاله، فقط به‌طور اختصار، اصطلاحات بیان می‌شود؛

	گروه E (نقطه عزیمت)
(EXW) EX WORKS	تحویل کالا در محل کار
	گروه F (قسمت اعظم کرایه پرداخت نمی‌شود)
(FCA) Free carrier	تحویل کالا در محل مقرر به حمل‌کننده
(FAS) Free Alongside Ship	تحویل کالا در کنار کشتی
(FOB) Free on board	تحویل کالا روی عرشه کشتی
	گروه C (قسمت اعظم کرایه پرداخت می‌شود)
(CFR) Cost and freight	قیمت کالا و کرایه تا بندر مقصد
(CIF) Cost Insurance and Freight	قیمت کالا، بیمه و کرایه تا بندر مقصد
(CPT) Carriage paid to	پرداخت، کرایه حمل کالا تا مقصد
(CIP) Carriage and Insurance Paid to	پرداخت کرایه حمل و بیمه کالا تا مقصد
	گروه D (نقطه ورود کالا)

(DAF) Delivered At Frontier	تحويل کالا در مرز
(DES) Delivered Ex Ship	تحويل کالا روی عرشه کشتی در بندر مقصد
(DEQ) Delivered Ex Quay	تحويل کالا روی اسکله در بندر مقصد
(DDU) Delivered Duty Unpaid	تحويل کالا در محل مقرر در مقصد بدون ترخیص و بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی
(DDP) Delivered Duty Paid	تحويل کالا در محل مقرر در مقصد با ترخیص و یا پرداخت حقوق و عوارض گمرکی ^۱

در کلیه موارد ذکر شده باید نام محل مقرر در مقصد برای طرفین مشخص شود.

ضمانت عدم اجرای تعهدات در بیع بین‌المللی

هم‌چنانکه در قواعد عمومی و قوانین مدنی در حقوق داخلی کشورها پذیرفته شده است؛ اصل، لزوم قراردادها است. یعنی این‌که مفاد و مندرجات و شروط و مقررات در موارد مندرج در قرارداد، که حاصل معاملات و اراده طرفین است که در قرارداد انعکاس یافته است. در مواد ۲۱۹ تا ۲۲۳ ق.م. کشورمان نیز به لازم‌الاتباع بودن عقود واقع شده بر طبق قانون نسبت به طرفین معامله و قائم‌مقام آن‌ها اشاره شده و هم‌چنین اجبار به ایفای تعهدات و یا جبران خسارت ناشی از عدم انجام و ایفای تعهدات توسط طرف مسئول ایجاد خسارات نیز به‌صراحت قید گردیده است. در قراردادهای بیع بین‌المللی نیز که بر طبق قواعد کنوانسیون‌های بین‌المللی فی‌مابین طرفین منعقد می‌شود، انواع ضمانت اجرای تعهدات فروشنده و خریدار هریک به‌طور جداگانه، بیان شده و در قرارداد ذکر می‌شود.

چنانچه در ماده ۴۵ کنوانسیون بیع بین‌المللی ۱۹۸۰ بیان شد:

۱ - «هرگاه بایع در ایفای هریک از تعهدات خود طبق قرارداد یا این کنوانسیون کوتاهی کند، مشتری می‌تواند؛
الف - حقوق مقرر در مواد ۴۶ تا ۵۲ را اعمال نماید.

ب - به ترتیب مقرر در مواد ۷۴ و ۷۷ مطالبه خسارت کند.

۲ - استفاده از حق توسل به سایر طرق جبران خسارت، مشتری را از هیچ حقی که ممکن است جهت مطالبه خسارت داشته باشد، محروم نمی‌کند».

و خریدار طبق قرارداد و مفاد ماده فوق؛ الف - اجرای عین قرارداد را از فروشنده تقاضا

۱. ر.ک.: ترجمه؛ طارم سری، مسعود، اینکوترمز ۲۰۰۰، ج. اول، ۱۳۷۹، صص. ۶ - ۵

کند. ب - درخواست کالای جانشین نماید. ج - درخواست اصلاح یا تغییر کالا را بنماید و نیز طبق ماده ۴۹ کنوانسیون فوق‌الذکر مشتری می‌تواند در صورت تحقق شرایط مندرج در قرارداد، آن را فسخ یا تقلیل ثمن را درخواست نماید و یا نهایتاً درخواست جبران خسارت کند.^۱ در قبال تعهدات فروشنده و اجرای آن‌ها در بیع، طرف دیگر بیع یعنی خریدار نیز تعهداتی دارد که ملزم به اجرای آنها است تا بیع تحقق و به سرانجام برسد. در کنوانسیون بیع بین‌الملل، خریدار دو تعهد عمده و اصلی، علاوه بر تعهدات فرعی دارد؛ ۱ - تعهد قبض مبیع. ۲ - پرداخت ثمن.

ماده ۶۰ کنوانسیون مقرر می‌دارد؛ تعهد مشتری به قبض کالا عبارت است از انجام کلیه اقداماتی که به منظور قادر ساختن بایع بر تسلیم، عرفاً از مشتری انتظار می‌رود. تعهد خریدار به قبض به دو دسته اصلی و فرعی تقسیم می‌شود. منظور از تعهد اصلی راجع به قبض، نفس تحویل گرفتن مبیع از ناحیه او است. اقداماتی که خریدار در راستای تسهیل تسلیم و تسلیم مبیع باید انجام دهد، تعهدات فرعی وی به حساب می‌آیند.

تعهد اصلی دیگر مشتری، طبق ماده ۵۹ کنوانسیون، پرداخت ثمن است. با انعقاد قرارداد تعهد به پرداخت ثمن هم ایجاد می‌شود و نیاز به مطالبه و یا تشریفات دیگر از ناحیه فروشنده نیست.^۲ و علاوه بر ماده فوق طبق ماده ۵۴ کنوانسیون؛ «تعهدات خریدار دایر بر تأدیه ثمن شامل اقدامات و رعایت تشریفات است که برحسب قرارداد یا هر نوع قانون و مقررات دیگر، برای امکان تأدیه ثمن لازم دانسته شود که شامل تعداد ثمن، مکان پرداخت ثمن، زمان پرداخت ثمن یا همزمانی پرداخت ثمن با تسلیم مبیع و... می‌شود.

ضمانت عدم اجرای تعهدات توسط خریدار

در ماده ۶۱ کنوانسیون ضمانت اجرای تعهدات خریدار را مقرر می‌دارد؛

۱ - هرگاه خریدار موفق به ایفای هر یک از وظایفش بر طبق قرارداد با این کنوانسیون نشود، فروشنده می‌تواند: الف - حقوق مقرر در مواد ۶۲ تا ۶۵ را اعمال کند (که پرداخت

۱. صفایی، همان، ص. ۲۱۶.

۲. همان، صص. ۳۰۶ - ۳۰۲.

ثمن - ادعای خسارت و...) ب - به ترتیبی که در مواد ۷۴ تا ۷۷ مقرر گردیده، مطالبه خسارت نماید (در این مواد طرق جبران خسارت و فسخ قرارداد بیان شده).

۲ - اعمال حق یا توسل به سایر طرق جبران خسارت، فروشنده را از هیچ حقی که ممکن است جهت مطالبه خسارت داشته باشد، محروم نمی‌کند.

۳ - در صورتی که فروشنده توسل به یکی از طرق جبران خسارت ناشی از نقض قرارداد شود، هیچ‌گونه مهلت اضافی توسط دادگاه یا محکمه داوری به خریدار اعطا نخواهد شد.

علاوه بر مواد فوق، فروشنده می‌تواند بهره ثمن معامله را مطالبه نماید و همچنین مبیع را به دیگری بفروشد و خسارت خود را از این راه جبران نماید و یا این که فروشنده حق درخواست اجرای اجباری قرارداد یا ضمن فسخ قرارداد، خسارات حاصله ناشی از عدم اجرای وظایف خریدار را مطالبه کند.

تردید نیست که نقض یا عدم اجرای قرارداد و لزوم جبران خسارت در هر قراردادی به دلایل متعدد و مختلف امکان‌پذیر است. لذا پیشنهاد می‌شود که مقررات کلی و جامعی در روابط حقوق بین‌الملل و کنوانسیون‌های مربوط پس از رفع نقایص فعلی، تدوین گردد که تحقق این امر می‌تواند در موارد مربوط به جبران خسارت یا ضمانت عدم اجرای تعهدات، صریح و قاطع عمل نماید.